

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ

Р І Ш Е Н Н Я

До протоколу № 16
від 10 грудня 2019 року

**Про затвердження Рекомендацій круглого столу
“Щодо застосування основних критеріїв оцінки науково-педагогічної
або наукової діяльності здобувачів вчених звань”**

Заслухавши інформацію голови підкомітету з питань вищої освіти Комітету з питань освіти, науки та інновацій Гришиної Ю.М. про проведення круглого столу “Щодо застосування основних критеріїв оцінки науково-педагогічної або наукової діяльності здобувачів вчених звань”, який відбувся 8 листопада 2019 року, Комітет **в и р і ш и в**:

1. Затвердити Рекомендації круглого столу “Щодо застосування основних критеріїв оцінки науково-педагогічної або наукової діяльності здобувачів вчених звань”.

2. Надіслати це Рішення Кабінету Міністрів України, Міністерству освіти і науки України, Службі Безпеки України, Національній академії наук України, національним галузевим академіям наук, Спілці ректорів вищих навчальних закладів України.

3. Контроль за виконанням цього Рішення покласти на голову підкомітету з питань вищої освіти Комітету з питань освіти, науки та інновацій Гришину Ю.М.

Голова Комітету

С.В. Бабак

**Затверджено Рішенням Комітету
з питань освіти, науки та інновацій
(протокол № 16 від 10 грудня 2019 року)**

РЕКОМЕНДАЦІЇ КРУГЛОГО СТОЛУ

“Щодо застосування основних критеріїв оцінки науково-педагогічної або наукової діяльності здобувачів вчених звань”

м. Київ

10 грудня 2019 року

Учасники круглого столу “Щодо застосування основних критеріїв оцінки науково-педагогічної або наукової діяльності здобувачів вчених звань”, який відбувся 8 листопада 2019 року, відзначають, що система критеріїв оцінки науково-педагогічної і наукової роботи здобувачів вчених звань потребує суттєвого перегляду із врахуванням динамічного розвитку системи вищої освіти України.

Питання присвоєння вчених звань регламентується Законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року № 656 “Деякі питання реалізації статті 54 Закону України “Про вищу освіту”, наказом Міністерства освіти і науки України від 14.01.2016 № 13 “Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам”.

Відповідно до статті 54 Закону України “Про вищу освіту” в Україні науковим і науково-педагогічним працівникам присвоюються вчені звання доцента, старшого дослідника та професора, які відіграють суттєву роль у кар’єрі вітчизняних науковців та освітян і є їх своєрідним засобом стимулювання.

Варто зазначити, що в країнах Західної Європи та Сполучених Штатах Америки немає прямого аналога вченим званням професора і доцента. Звання “професор конкретного університету” або “почесний професор”, що надають заклади вищої освіти на Заході, є елементом вшанування осіб, які мають певні заслуги перед цим закладом або науковим товариством в цілому. Порядок присвоєння даних звань регламентується внутрішніми положеннями установ, і розмір матеріального заохочення для носія цього звання - прерогатива тільки конкретного закладу вищої освіти, а не держави. У Західній Європі на відміну від України держава не несе ніяких фінансових чи соціальних зобов’язань за вчені звання перед їх власниками.

У рамках реформування вищої освіти України освітній експерт Є. Ніколаєв пропонує скасувати або мінімізувати економічну функцію вчених звань, за якої вони дають право на гарантовану законом доплату до посадового окладу, а також вважає за доцільне зберегти офіційний, державний статус першого вченого звання - старшого дослідника або доцента - і передати повноваження із присвоєння другого звання - професора - університетам та науковим інститутам.

У 2016 році в Україні затверджено новий Порядок присвоєння вчених звань, який визначив жорсткі критерії оцінки науково-педагогічної або наукової діяльності здобувачів вчених звань, пов'язані з наявністю міжнародних публікацій, сертифіката з англійської мови, проходженням закордонного стажування. Звернення науковців до судових інстанцій, гострі дискусії в засобах масової інформації з цього приводу, листи на адресу Комітету з питань освіти, науки та інновацій і народних депутатів України свідчать про необхідність реформування системи вчених звань, яке має бути спрямоване на зменшення державного регулювання у цій сфері і поступового наближення до кращого світового досвіду.

Головними проблемами нових вимог до здобувачів вчених звань є:

- недосконала нормативно-правова база з цього питання;
- суттєві грошові витрати, пов'язані з виконанням зазначених вимог,
- невідповідність сучасному міжнародному досвіду;
- однакові вимоги до представників різних наук.

Серед основних критеріїв оцінки науково-педагогічної або наукової діяльності здобувачів вчених звань найбільше нарікань викликають вимоги щодо публікації наукових праць у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз, рекомендованих МОН, обов'язковості стажування за кордоном та наявності сертифіката відповідно до Загальноєвропейської рекомендації з мовної освіти (на рівні не нижче B2) або кваліфікаційних документів, пов'язаних з використанням іноземної мови.

Варто зазначити, що після прийняття нового Порядку присвоєння вчених звань кількість професорів та доцентів суттєво зменшилась. Якщо у 2015 році звання професора присвоєно 1119 особам, а звання доцента - 4589 особам, то у 2018 році звання професора отримали лише 440 осіб, а звання доцента присвоєно 1220 особам.

На сьогодні в Україні склалася ситуація, за якої присудження наукового ступеня та присвоєння вченого звання, залежить від публікації у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection. У науковій спільноті переважає думка щодо нерівності галузевого представлення у цих виданнях, оскільки наукометричні бази даних Scopus та/або Web of Science Core Collection орієнтовані головним чином на природничі та технічні науки, що пов'язано з міжнародним характером знань у цих сферах. У той же час можна стверджувати про недостатню представленість публікацій соціогуманітарного напрямку у виданнях, що індексуються в Scopus та WoS. Наприклад, специфіка правової науки, на думку вчених-правознавців, полягає в її локалізованості, і публікація наукових здобутків у зарубіжному виданні не робить знання, здобуте в результаті дослідження, інтернаціональним. У той же час виключення вимог до такого роду публікацій для будь-якої окремої галузі чи групи галузей означатиме повернення до політики самоізоляції української науки і вищої освіти.

Рада молодих вчених Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України наголошує, що намагання визначати якість і цінність наукового доробку представників гуманітарних наук, зокрема україністики, за

публікаціями в міжнародних наукометричних базах *Scopus* та *Web of Science*, неминуче призведе до гальмування розвитку української наукової мови, до згортання багатьох напрямків гуманітарної науки, важливих для Української держави, оскільки в цих базах переважають англійські видання певної тематики й спрямування, далекі від потреб і завдань української гуманітарної науки й освіти.

Молоді вчені стверджують, що подібну систему оцінювання наукової діяльності за імпаکت-фактором ставлять під сумнів у Європейському Союзі, адже *наукова цінність статті визначається її змістом, а не місцем публікації*.

Окрім того, наукометричні бази *Scopus* та *Web of Science* – це комерційні проекти. Питання введення до них авторитетних, зокрема й у міжнародному науковому співтоваристві, українських видань, публікованих в Інститутах Відділення літератури, мови та мистецтвознавства, досі не розв'язане через брак у НАН України коштів, необхідних для процедури реєстрування їх у таких базах і підтримання в них відповідних профілів.

Водночас варто зазначити, що за даними Міністерства освіти і науки України, станом на кінець жовтня 2019 року уже близько 400 українських закладів вищої освіти та наукових установ отримали доступ до міжнародних наукових баз даних *Scopus* та *Web of Science* за кошти державного бюджету.

Неоднозначно сприймається науковою спільнотою також вимога щодо обов'язковості стажування в країнах ОЕСР або ЄС, оскільки її надто легко обійти за рахунок фірм, які пропонують так званий “науковий туризм”. Тому Науковий комітет Національної ради України з питань розвитку науки і технологій вважає, що таке стажування може бути бонусом, а не обов'язковою вимогою.

Одним із критеріїв оцінювання науково-педагогічної або наукової діяльності здобувачів вчених звань є наявність сертифіката “відповідно до Загальноєвропейської рекомендації з мовної освіти (**на рівні не нижче B2**) з **мов країн Європейського Союзу** або кваліфікаційні документи (диплом про вищу освіту, науковий ступінь), пов'язані з використанням цих мов, або не менш як **10 праць, які опубліковані англійською мовою** у періодичних виданнях, включених до наукометричних баз *Scopus* або *Web of Science*, та не є перекладами з інших мов”. Однак, цей критерій знецінює попередньо здобуті знання з іноземних мов, зокрема, під час навчання в аспірантурі.

Окрім того, виглядає дискримінаційною вимога щодо зарахування замість кваліфікаційного документа про знання іноземної мови 10 праць у періодичних виданнях, включених до наукометричних баз *Scopus* або *Web of Science* і написаних лише *англійською мовою*. Цю вимогу доречно скоригувати, дозволивши публікацію таких статей будь-якою мовою країн Європейського Союзу.

Варто зауважити, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 283 від 03.04.2019) однією зі складових освітньо-наукової програми аспірантури (ад'юнктури) закладу вищої освіти (наукової установи) є здобуття мовних компетентностей, достатніх для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською або іншою

відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових текстів з відповідної спеціальності в обсязі кредитів ЄКТС відповідно до стандарту вищої освіти, що дасть у майбутньому остаточно вирішити це питання.

Учасниками круглого столу запропоновані декілька шляхів вирішення проблем, які є нагальними у системі присвоєння вчених звань.

Міністерство освіти і науки України схиляється до думки, що окремі гострі проблеми у питанні присвоєння вчених звань вдасться вирішити уже з наступного року за рахунок впровадження нового Переліку наукових фахових видань України та запуску відкритого українського індексу наукового цитування.

Зокрема, на думку спеціалістів Міністерства освіти і науки України, для окремих галузей знань (спеціальностей), фахівці з яких мають певні проблеми у висвітленні наукової інформації у виданнях, що індексуються базами даних Scopus та/або Web of Science, можна встановити такий алгоритм включення до категорії “А” Переліку наукових фахових видань України:

1. Визначити відповідні галузі знань, фахівці яких мають проблеми представлення наукової інформації у відповідних закордонних виданнях (наприклад: 02 Культура і мистецтво, 03 Гуманітарні науки, 04 Богослов'я, 05 Соціальні та поведінкові науки, 06 Журналістика, 08 Право, 19 Архітектура та будівництво, 20 Аграрні науки та продовольство, 23 Соціальна робота, 24 Сфера обслуговування, 25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, 26 Цивільна безпека, 28 Публічне управління та адміністрування, 29 Міжнародні відносини).

2. Визначити кількість видань, необхідних у відповідній галузі (наприклад, 3-5 видань).

3. Розробити вимоги до видання (наприклад, як для категорії “Б”, але без врахування вимог до публікацій членів редколегії у базах даних Web of Science та/або Scopus).

4. Розробити порядок подачі заявки, процедуру відбору цих видань Науковим комітетом, визначити індикатори для включення цих видань в категорію “А”.

5. Розробити веб-ресурс (реєстр цих видань) для можливості громадськості контролювати якість цих видань.

Окрім того, Міністерство освіти і науки України 12 листопада цього року презентувало відкритий індекс наукового цитування, який наразі запустять у тестовому режимі. Індекс цитування - це прийнятий у науковому світі показник “значущості” праць вченого і являє собою число посилань на публікації вченого у реферованих наукових періодичних виданнях. Україні такий “індекс” конче потрібен, оскільки іноземні аналоги менше враховують соціогуманітарну сферу. Запуск відкритого українського індексу наукового цитування відкриє такі перспективи для науковців:

- забезпечить їх актуальною бібліографічною інформацією;
- дасть додаткову можливість оцінювати продуктивність вітчизняних вчених, установ та університетів;

- визначатиме рівень впливовості українських наукових видань, зокрема соціогуманітарних.

По-друге, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти також має намір запропонувати схему диференціювання вимог стосовно присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань, врахувавши галузеві особливості.

По-третє, Науковий комітет Національної ради України з питань розвитку науки і технологій пропонує такі підходи до вирішення проблем у царині присвоєння вчених звань:

- 1) зняти вимогу про обов'язковість стажування у країнах ОЕСР або ЄС;
- 2) зберігаючи умову про обов'язковість знання іноземної мови, збільшити кількість можливостей, якими це знання може бути підтверджене;

- 3) зберегти умову мінімальної кількості публікацій, що індексуються наукометричними базами Scopus/ Web of Science; з метою врахування специфіки окремих спеціальностей зробити виняток з цього правила для дуже обмеженого переліку спеціальностей (українознавство, правові науки, за виключенням міжнародного права) за умови надання відповідними фаховими спільнотами альтернативних пропозицій оцінки якості публікацій.

Окрім того, значна частина учасників круглого столу, які представляють наукову спільноту закладів вищої освіти на наукових установах, схилиються до думки про необхідність створення Національної наукометричної бази даних з метою акумулювання інформаційних ресурсів про національні надбання в галузі освіти і науки.

При підготовці круглого столу, в якому взяло участь понад 50 учасників, були використані такі матеріали: публікація Є. Ніколаєва “Як присуджувати вчені звання в Україні”, пропозиції Міністерства освіти і науки України, Служби безпеки України, Національної академії наук України, Національної академії мистецтв України, Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, Співки ректорів вищих навчальних закладів України, Асоціації ректорів вищих технічних навчальних закладів України, Асоціації працівників аграрних навчальних закладів “Украгроосвіта”, аналітичного центру “Український інституту майбутнього”, представників закладів вищої освіти, наукових установ, а також експертного середовища.

Висловлені під час круглого столу зауваження і пропозиції свідчать про те, що критерії оцінки наукової і науково-педагогічної діяльності здобувачів вчених звань потребують перегляду і удосконалення.

На підставі вищезазначеного **рекомендуємо:**

1. Верховній Раді України:

- 1.1. Внести зміни до Закону України “Про вищу освіту”, скасувавши вимогу про наявність вченого звання для зайняття окремих адміністративних посад у закладах освіти і наукових установах.

2. Кабінету Міністрів України:

2.1. Розробити державну програму з комплексної підтримки, розвитку і просування кращих вітчизняних наукових видань у провідні наукометричні бази.

2.2. Передбачати у Державному бюджеті України щорічно, починаючи з 2021 року, кошти для забезпечення стажування здобувачів вчених звань за кордоном та в Україні.

3. Міністерству освіти і науки України:

3.1. Внести зміни до Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 14.01.2016 № 13:

3.1.1. доповнити по тексту після слів “Scopus або Web of Science, та не є перекладами з інших мов” словами “і категорії А Переліку фахових видань України”;

3.1.2. доопрацювати вимогу щодо публікацій статей у виданнях Scopus або Web of Science, зокрема шляхом диференціації підходів за галузями знань;

3.1.3. збільшити кількість можливостей, якими може бути підтвержене знання іноземної мови.

3.2. Внести зміни до п.6 Порядку формування Переліку фахових видань України, виклавши його таким чином: “До Переліку включаються наукові періодичні видання України, що входять до наукометричних баз Scopus та/або Web of Science Core Collection, **та українські наукові видання, які визначені Науковим комітетом Національної ради з питань науки та технологій, відповідно до порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України (категорія “А”...)**”.

3.3. Вжити заходів для включення окремих галузей знань (спеціальностей), фахівці з яких мають певні проблеми у висвітленні наукової інформації у виданнях, що представлені в базах даних Scopus та/або Web of Science, до категорії “А” Переліку наукових фахових видань України (02 Культура і мистецтво, 03 Гуманітарні науки, 04 Богослов'я, 05 Соціальні та поведінкові науки, 08 Право, 28 Публічне управління та адміністрування).

3.4. Унормувати питання опублікування результатів наукових досліджень у спеціалізованих базах даних науковими і науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти та наукових установ, що є суб'єктами режимно-секретної діяльності.

3.5. Розглянути можливість прирівнювання публікацій у матеріалах конференцій, які індексуються в наукометричних базах Scopus та/або Web of Science, до публікацій у періодичних фахових виданнях такого типу.

4. Рекомендувати Міністерству освіти і науки України спільно з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти:

4.1. Підготувати зміни до Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки від 14.01.2016 №13, щодо диференціювання вимог стосовно присвоєння вчених звань, врахувавши галузеві особливості.

5. Рекомендувати Міністерству фінансів України спільно з Міністерством освіти і науки України:

5.1. Розробити і запровадити механізм компенсації здобувачам вчених звань витрат на стажування за кордоном та в Україні.

5.2. Скасувати норму, відповідно до якої посадовий оклад доцента (професора) знижується, якщо через два роки після призначення на посаду, особа не одержала відповідне вчене звання.

6. Міністерству освіти і науки України спільно з НАН України, галузевими академіями наук та закладами вищої освіти:

6.1. Створити Національну наукометричну базу України з метою акумулювання інформаційних ресурсів про національні надбання в галузі освіти і науки.

7. Направити ці Рекомендації Кабінету Міністрів України, Міністерству освіти і науки України, Службі Безпеки України, Національній академії наук України, національним галузевим академіям наук, Спільці ректорів вищих навчальних закладів України.

8. Контроль за виконанням цих Рекомендацій покласти на голову підкомітету з питань вищої освіти Комітету з питань освіти, науки та інновацій Гришину Ю.М.

Голова Комітету

С.В. Бабак